

Obidaxon Xamidova

*O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
"Menejment" kafedrası talabasi
E-mail: adibahamidova3@gmail.com*

ISLOM SIVILIZATSIYASI MARKAZI – SHARQ ILM-FANI VA MADANIYATINING ZAMONAVIY TIMSOLI

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada Toshkentdagi Islom sivilizatsiyasi markazi faoliyati, uning Sharq ilm-fani va madaniy merosini zamonaviy sharoitda tiklash va targ'ib qilishdagi o'rni yoritilgan. Mazkur muassasasining nafaqat muzey va arxiv funksiyasini bajarishi, balki islom sivilizatsiyasi kontekstida zamonaviy ijtimoiy-madaniy muloqotning faol maydoniga aylanayotganligi, Markaziy Osiyo mintaqasini jahon madaniy xaritasida yangi o'ringa chiqarishda muhim omil bo'lib xizmat qilishi ko'rsatilgan.*

***Kalit so'zlar:** Islom sivilizatsiyasi markazi, Sharq ilm-fani, madaniy meros, Markaziy Osiyo, islom ma'rifati, Toshkent, sivilizatsiyalararo muloqot.*

THE CENTER OF ISLAMIC CIVILIZATION: A MODERN SYMBOL OF EASTERN SCIENCE AND CULTURE

***Abstrat.** This article analyzes the activities of the Center of Islamic Civilization in Tashkent, examining its role in reviving and promoting Eastern scientific and cultural heritage in the modern era. The findings indicate that this institution functions not merely as a museum and archive, but has also become an active platform for contemporary socio-cultural dialogue within the context of Islamic civilization. The Center's activities serve as a significant factor in elevating the Central Asian region to a new position on the global cultural map.*

***Keywords:** Center of Islamic Civilization, Eastern science, cultural heritage, Central Asia, Islamic enlightenment, Tashkent, intercivilizational dialogue.*

Islom sivilizatsiyasining intellektual va madaniy merosi insoniyat tarixining ajralmas qismini tashkil etadi. O'rta asrlarda sharq olimlari Yevropada "qorong'u asrlar" hukm surgan davrda matematika, astronomiya, tibbiyot, falsafa va adabiyot

sohalari bo'yicha buyuk kashfiyotlar qilgan, ularning asarlari keyinchalik G'arb Uyg'onish davrining asosiga aylangan [1, 45–58-b]. Bugungi kunda bu merosni saqlash, o'rganish va keng omma uchun ochiq qilish masalasi alohida dolzarb ahamiyat kasb etmoqda, chunki globallashuv sharoitida madaniy o'zlikni saqlash va sivilizatsiyalararo muloqotni rivojlantirish zarurati tobora ortib bormoqda [2, 24-b]. Aynan shu zarurat 2018-yilda Toshkentda Islom sivilizatsiyasi markazining tashkil etilishiga zamin yaratdi. Ushbu muassasa YUNESCO va Islom hamkorlik tashkiloti qo'llab-quvvatlashida barpo etilgan bo'lib, Sharq xalqlarining boy intellektual an'analari zamonaviy sharoitda tiklash va dunyo jamoatchiligiga taqdim etishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan [3]. Markazning paydo bo'lishi tasodifiy hodisa emas – u Markaziy Osiyoning islom dunyosidagi tarixiy rolini qayta anglab yetish va ushbu hududning madaniy salohiyatini xalqaro maydonga olib chiqish istagi bilan uzviy bog'liqdir [4, 5–19-b].

Ushbu mavzu tadqiqi nazariy va tavsifiy tahlil metodologiyasiga asoslangan. Masalan, Ahmad Donish islom ma'rifatining tarixiy evolyutsiyasi va uning zamonaviy ta'limdagi aksini keng ko'lamda tadqiq etgan [5]. Rossiyalik tadqiqotchi Vitaliy Naumkin esa Markaziy Osiyo xalqlarining islom sivilizatsiyasidagi tutgan o'rni va bu mintaqaning global jarayonlardagi salohiyatini tahlil qilgan [6, 303-b]. O'zbek olimi Bahodir Ergashevning ishlari esa Toshkent markazining tashkiliy modeli va uning mintaqaviy hamkorlik tizimidagi funksiyalarini baholash nuqtayi nazaridan muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi [7, 33–47-b]. Madaniy diplomatiya sohasidagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, muzeylar va madaniy markazlar faqat meros saqlash joylari emas, balki davlatlar o'rtasidagi muloqotni osonlashtiruvchi diplomatik vositalar sifatida ham faoliyat yuritadi [8, 101-p]. Bu konsepsiya Islom sivilizatsiyasi markaziga nisbatan to'liq qo'llaniladigan bo'lib, mazkur muassasa o'z faoliyatida ilmiy, madaniy va siyosiy qatlamlarni organik tarzda birlashtiradi. Qolaversa, Hasan Askari Rizvi va boshqa tadqiqotchilar islom sivilizatsiyasini bir markazdan emas, balki ko'p qutbli, o'zaro bog'liq madaniy o'choqlar tizimi sifatida ko'rib chiqishni taklif etadi, bu yondashuv Toshkent

markazining Samarqand, Buxoro va boshqa tarixiy islom markazlari bilan aloqasini yangicha mazmunda talqin qilish imkonini beradi [9, 145–168-p]. Jahon miqyosida islom merosini saqlovchi muassasalar tarixiga o'rganish asnosida, Toshkent markazining farqli jihati aniq ko'zga tashlanadi: u yevropasentrik muzeychilik an'anasini emas, balki mahalliy intellektual an'analarga asoslangan ekspozitsion-ta'lim modelini tanlagan [10, 78–79-b].

Adabiyotlar tahlili va mavjud ma'lumotlarning nazariy jihatdan o'rganilishi shuni ko'rsatadiki, Islom sivilizatsiyasi markazi bir necha muhim funksiyani bir vaqtning o'zida bajarmoqda va bu uni oddiy madaniy muassasalardan tubdan ajratib turadi. Birinchi va eng asosiy funksiya – arxiv va ekspozitsion funksiyasidir: markazda al-Xorazmiy, Ibn Sino, Beruniy kabi allomalarning ilmiy merosi, qo'lyozmalar, xaritalar va tarixiy artefaktlar zamonaviy texnologiyalar yordamida saqlanmoqda va namoyish etilmoqda. Bu nafaqat o'tmishni saqlash, balki uni tirik, interaktiv formatda kelajak avlodlarga yetkazish demakdir. Ikkinchi funksiya – ta'lim va ilmiy tadqiqot funksiyasidir. Markaz qoshida islom sivilizatsiyasiga oid ilmiy seminar va anjumanlar muntazam tashkil etiladi, xalqaro tadqiqotchilar jalb qilinadi, bu esa muassasani ilmiy platforma sifatida mustahkamlaydi. Ayni paytda, markazning mavjudligi O'zbekistonda islom ilm-faniga bo'lgan akademik qiziqishni rag'batlantirmoqda, yoshlar uchun esa o'z sivilizatsiya ildizlarini zamonaviy kontekstda anglash uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Uchinchi muhim funksiya – madaniy diplomatiya funksiyasidir. Markazga tashrif buyuruvchi xorijiy delegatsiyalar, diplomatlar va tadqiqotchilar soni yildan-yilga oshib borayotgani O'zbekistonning “yumshoq kuch” siyosatida ushbu muassasaning alohida o'rin egallayotganidan dalolat beradi. Sharq ilm-fanini dunyoga taqdim etish orqali O'zbekiston o'zini nafaqat Markaziy Osiyo markazi, balki umumislom madaniyatining muhim tashuvchisi sifatida pozitsiyalashtirmoqda. Bu siyosat milliy manfaatlar bilan universal madaniy qadriyatlarni uyg'unlashtirishning muvaffaqiyatli namunasidir. Shunday bo'lsa-da, tanqidiy baholash nuqtayi nazaridan bir qancha masalalar ham e'tiborni tortadi.

Sharq meros muassasalarining ko'pchiligi global madaniy bozorda o'z auditoriyasini kengaytirishda raqobat muammosiga duch keladi; Islom sivilizatsiyasi markazi ham bu jihatdan mustasno emas. Shu bilan birga, markazning raqamli platformalar orqali virtual auditoriyaga chiqish imkoniyatlarini kengaytirishi va xalqaro hamkorlik loyihalariga faol kirishishi bu muammoni qisman hal etmoqda. Umuman olganda, maqolada tahlil qilingan nazariy manba va yondashuvlar markazning mavjud konsepsiyasi asli to'g'ri yo'nalishda qurilganini, ammo uning salohiyati hanuz to'liq ro'yobga chiqarilmagan ekanligini ko'rsatadi.

Markazning faoliyatini chuqurroq o'rganish shuni ham ko'rsatadiki, u zamonaviy jamiyatda islom ilm-faniga bo'lgan stereotipik qarashlarni o'zgartirishda muhim rol o'ynamoqda. Ko'p asrlar davomida G'arb akademik an'anasida islom sivilizatsiyasi ko'pincha faqat diniy kontekstda talqin qilinib, uning ratsional, ilmiy va falsafiy qatlamlari ikkinchi o'ringa surib qo'yilgan. Islom sivilizatsiyasi markazi esa al-Xorazmiyning algebra sohasidagi kashfiyotlarini, Beruniyning geodeziya va etnografiya bo'yicha tadqiqotlarini, Ibn Sinoning tibbiy tizimini interaktiv va ilmiy asosda taqdim etish orqali bu bir tomonlama tasavvurni qat'iy rad etadi. Muassasaning konseptual yondashuvi islom sivilizatsiyasini diniy hodisa sifatida emas, balki insoniyatning umumiy intellektual boyligiga ulkan hissa qo'shgan ko'p qirrali madaniy fenomen sifatida ko'rsatishga qaratilgan bo'lib, bu zamonaviy sivilizatsiyalararo muloqot uchun mustahkam asos yaratadi.

Bundan tashqari, markazning Markaziy Osiyo yoshlari uchun madaniy o'zlikni shakllantirish jarayonidagi ahamiyatini alohida ta'kidlash zarur. Sobiq sovet davrida mintaqada islom ilmiy merosiga bo'lgan munosabat siyosiy sabablarga ko'ra cheklangan bo'lsa, mustaqillik yillarida bu meros qayta kashf etilmoqda va Islom sivilizatsiyasi markazi mazkur jarayonning institutsional timsoli sifatida maydonga chiqmoqda. Yoshlarning o'z ajdodlari yaratgan ilmiy va madaniy qadriyatlar bilan bevosita tanishishi nafaqat milliy g'ururni mustahkamlaydi, balki ularda tarixiy mas'uliyat hissini uyg'otadi. Bu esa o'z navbatida zamonaviy o'zbek jamiyatida ilm-fanga, madaniyatga va intellektual faoliyatga bo'lgan qiziqishni

rag'batlantirishning samarali vositasiga aylanmoqda, chunki o'tmishning ulug'vor merosi kelajak uchun ilhom manbai sifatida xizmat qilishi tabiiydir.

Islom sivilizatsiyasi markazi Sharq ilm-fani va madaniyatining boy tarixiy merosini o'rganish, asrash va keng targ'ib etishga xizmat qiluvchi muhim ilmiy-ma'rifiy maskandir. Ushbu markaz buyuk allomalarimizning ilmiy merosi, islom madaniyatining insoniyat taraqqiyotiga qo'shgan hissasi hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg'unligini namoyon etadi.

Markaz faoliyati orqali Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Mirzo Ulug'bek, Imom Buxoriy kabi mutafakkirlarning ilmiy merosi zamonaviy talqinda o'rganilib, keng jamoatchilikka yetkazilmoqda. Bu esa yosh avlodning tarixiy xotirasini mustahkamlash, ilm-fanga qiziqishini oshirish va milliy g'urur tuyg'usini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu jihatdan, Islom sivilizatsiyasi markazi nafaqat tarixiy merosni saqlovchi maskan, balki Sharq ilm-fani va madaniyatining bugungi kundagi zamonaviy timsoli, xalqaro ilmiy-madaniy muloqotni rivojlantiruvchi muhim markaz sifatida e'tirof etiladi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Islom sivilizatsiyasi markazi Sharq ilm-fani va madaniyatining zamonaviy timsoli sifatida o'zining milliy va xalqaro ahamiyatini tobora mustahkamlayotgan noyob muassasadir. U bir vaqtning o'zida muzey, ilmiy platforma va madaniy diplomatiya vositasi funksiyalarini muvaffaqiyatli birlashtiradi, bu esa uni oddiy meros saqlash muassasalaridan tubdan farqlab turadi. Ta'kidlash joizki, markazning kelajakdagi rivojlanishi ko'p jihatdan raqamlashtirish, xalqaro ilmiy hamkorlik va yoshlarga mo'ljallangan ta'lim dasturlarining kengaytirilishiga bog'liq bo'ladi. Islom sivilizatsiyasining ulkan intellektual merosini zamonaviy dunyoga taqdim etish faqat o'tmishni eslab qolish emas – bu o'sha merosdan hozirgi va kelgusi avlodlar uchun ilhom va amaliy g'oyalar manbai sifatida foydalanish demakdir. Markazning Toshkentda joylashganligi ham ramziy jihatdan muhim: tarix davomida Markaziy Osiyo Sharq

va G'arb o'rtasidagi ko'prik bo'lib kelgan, va bu muassasa o'sha tarixiy vazifani zamonaviy formatda davom ettirmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Хусанов Б. Ислом цивилизацияси маркази: таъкил этилиши ва фаолиятининг асосий йўналишлари // *O'zbekiston tarixi*. – 2020. – № 3. – В. 45–58.
2. Каримов А. Маданий дипломатия ва миллий қадриятлар: назарий асослар // *Жамият ва бошқарув*. – 2021. – № 2. – В. 12–24.
3. YUNESCO. *Islamic Civilization Center in Tashkent: Concept and Mission*. – Paris: YUNESCO Publishing, 2019. – 64 p.
4. Эргашев Б. Марказий Осиё: тарихий мерос ва замонавий идентиклик // *Шарқишунослик*. – 2022. – № 1. – В. 5–19.
5. Dani A. *History of Civilizations of Central Asia. Vol. IV*. – Paris: YUNESCO, 1998. – 542 p.
6. Наумкин В. *Центральная Азия в мировой истории: цивилизационное измерение*. – Москва: Наука, 2015. – 312 с.
7. Эргашев Б. Ислом цивилизацияси маркази: минтақавий ҳамкорлик тизимидаги роли // *Ўзбекистон халқаро муносабатлар институти ахборотномаси*. – 2021. – № 4. – В. 33–47.
8. Nye J. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. – New York: Public Affairs, 2004. – 191 p.
9. Rizvi H. *Islamic Civilization: Polycentric Dimensions and Modern Relevance* // *Journal of Islamic Studies*. – 2017. – Vol. 28. – № 2. – P. 145–168.
10. Мўминов А. Ўрта аср Шарқ олимларининг илмий мероси ва уни замонавий таълимда қўллаш // *Педагогика*. – 2019. – № 5. – В. 78–89.